

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Светлана Стойчева

върху дисертационния труд на Александър Владимиров Богданов **БОГИНЯТА УШАС: КОНЦЕПТЪТ ЗА УТРИННАТА СВЕТЛИНА ВЪВ ВЕДИТЕ** за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ по научна специалност 05.04.06 – Литература на народите от Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия (Стара индийска литература)

Богинята Ушас е основен космогоничен образ във ведическия космос на Ригведа (от най-древния му слой), считащ се за най-древния устен паметник на индоевропейската митопоетическа традиция, запазен до днес. Въпреки стойностните изследвания от XIX-XX век върху индуистката богиня на зората, никой не е събрал изчерпателно езиковите означения на концепта за утринна светлина, никой не е сравнявал присъствието на богинята в останалите части на Ведите, нито е изследвал пресичането на концепта за утринната светлина с други абстрактни мисловни модели като сътворение, време, благоденствие, ритуал, и най-сетне – не е анализирал цялостното концептуално значение на Ушас през системата на нейните метафори. С попълването на тези „празнини“ в индологията се заема Александър Богданов.

Към обекта и предмета на изследването си докторантът се отнася като към територия с висок семантичен потенциал и с контекстуална полупрозрачност: „Какво могат да ни разкрият езиковите структури, достигнали до нас? Непостоянни в семантичната си яснота и денотативна отнесеност, губещи контекстуалната си прозрачност от дистанцията на времето, какво ни казват те относно утринната светлина и нейната божествена персонификация Ушас?“ (с. 3, Автореферат)

Дисертационният труд е написан като по учебник (или самият може да послужи за учебник) за научен системен труд, в очевидно съответствие със стила на научния му ръководител. Впечатлението идва от логичното конструиране на труда и изключително прецизните формулировки. Целите са ясни и взаимнообусловени: едната основна цел е извеждането и анализирането на езиковите означения на Зората във ведическия канон и проследяване на тяхната дистрибуция; другата, на базата на проведения лингвистичен анализ да бъдат очертани и осмислени основните концептуални ядра

около разбирането за Зората във ведическата култура. Освен задължителния лингвистичен „дъсосюрски“ анализ, намирам за твърде уместно прилагането на когнитивисткото (чрез моделите на когнитивната лингвистика) отнасяне към метафората и метонимията като проявление на концептуална структура и модел на мислене (втората цел на работата). Тази уместност е подкрепена твърде находчиво от самия докторант чрез самата материя, с която работи. Заслужава внимание тезата му (въпреки че той я нарича „хипотеза“), изказана още в първата теоретична глава, че ведическите поети са притежавали сходно на когнитивното разбиране за език и ритуална реч, както и дадените примери.

Респектирац е лингвистичният замах на изследването и базата, на която се правят изводите: едва след проследяването на цялата дистрибуция и модификатори на глаголния корен $\sqrt{vas/uṣ}$ („заря, да озаря“), на най-често срещаното означение на зората като природен феномен и респективно като теоним (думата $uṣás$, преброена в 467 появи и 205 повторения), а също и на нейните форми и композитите, в които участва; след проучването на всички възможни имена, образувани от споменатия корен и техните семантико-синтактични особености – едва тогава се правят изводи за комплексното функциониране на разгледаните от него думи и за различните концептуални аспекти на Зората. Така прецизен е и анализът на семантичното поле „блестя, светя, сияя“ като основна характеристика на Ушас. Приносно е забелязването, че глаголните корени и техните производни, които обозначават траенето на светлината, например cit (ярък съм, явявам се), $dyut$ (сияя), $bhā$ (блестя, светя), $śuc$ (горя. жаря) и т.н. постепенно престават да бъдат употребявани във връзка с Ушас в по-късните сакрални ведически текстове и се съхраняват само производните от основния глаголен корен $\sqrt{vas/uṣ}$, защото от него произлиза и основното название на богинята и всичките ѝ най-важни обозначения.

Четвърта глава по познатия изчерпателен начин проследява различни съществителни и прилагателни имена, названия на Зората или на нейните характеристики, за да бъдат обособени три основни концептуални представи на индоариите за Ушас като божество, жена и благополучие. Пета глава допълва предикативните функции на Ушас, разглеждайки различните глаголи, указващи нейните агентивни роли. Тук се разграничава и надгражда космогомичната роля на Зората (структуриране на

пространството, космогоничното събитие) с онтологичната (активиране и трансформиране на света, даряването на блага).

В последната глава, посочена от докторанта за основна, чрез споменатия когнитивен анализ (теорията за концептуалната метафора и метонимия) се разгръща концепцията за утринната светлина във Ведите. Отделните части на тази глава следват самия космогоничен акт, започвайки с предшестващата го тъмнина и свързаните с нея метафори на преградата, невъзможността за виждане и т.н., оформящи система от метафорични структури около предкосмогоничното състояние; продължавайки с появата на изходната светлина при сътворението, съпроводена с корелиращи антонимни на предсътворителните метафори; достигайки до посткосмогоничното състояние, в което се включва концептуалната сфера на нощта в ролята ѝ на „онтологична пречка“ и оформянето на концептуални дихотомии. Следваща част на тази глава е посветена на оригиналния концепт за ведическото време („Времето е непрекъснатият ход на Зората“), репрезентирано от Зората, ориентирано едновременно към бъдещето и към изначалната му точка – тази част намирам за особено евристична. Следват частите, представящи антропоморфната концептуализация на Зората като млада жена и зооморфната ѝ концептуализация („Зорите са крави“). В заключителната част („Ритуал и зора“) е представена концептуализацията на Зората в полето на ритуалната сфера, опосредстваща връзката между човека и Космоса. Доколкото принципно митът не може да се разглежда извън ритуала, а и в следригведическия период ритуалните практики се засилват, тази част отваря перспективи към бъдещи изследвания в тази посока. Заслужава внимание намерението да се проучи ролята на светлината и тъмнината като структуриращи разбирането за концептите прозрение, просветление, знание и др. в по-късния ведически период. Може ли авторът на дисертационния труд да обясни по-конкретно как вижда структуроопределящата роля на светлината и тъмнината по отношение на посочените концепти.

Бих попитала още как може да се интерпретира отсъствието на Зората в корпуса на Упанишадите.

Последният ми въпрос се отнася до твърдението, че един от приносните елементи в анализа му е свързан с „реконструирането на мотивациите зад мисловните модели, които се проявяват в образността и езиковите означения, изграждащи прозренията на поетите жреци“. След като е възможно да се реконструират мисловните парадигми въз

основа на ТКМ, възможно ли е да се изведе/разкодира вероятно ирационалната мотивация на поетите жреци – подлежи ли на рационално описание?

Преди да бъде прочетена работата, тя първо интригува със своето „бутиково“ заглавие – 350 страници капитален труд върху един митологичен образ. Но проблемните кръгове, които образува този „хвърлен камък“ с въпросите, които задава, с превръщането на „единия“ образ в истинска концептуална „плетеница“ (чието разплитане е удоволствие да се наблюдава в процеса на четене), и високото научно ниво на разработката са предостатъчни за покриването на качеството „дисертабелност“.

Убедено предлагам на уважаемото научно жури да вземе положително решение относно кандидатурата на Александър Богданов за придобиване на образователната и научна степен “доктор”.

24.08.2023

проф. д-р Светлана Стойчева

Sv Stojcheva